

AZ EHRENFELD ÉS DOMONKOS CODEX FORRÁSAI.

Első közlemény.

Nem pusztán az a külső körülmény, hogy ugyanegy időben foglalkoztam e két nevezetes nyelvemlékünk forrásainak kutatásával, hanem tartalmuk és összetételük analogiái is részeseek abban, hogy együtt és egy alkalommal szólok róluk.

Assisii Sz. Ferencz és Calaruegai Sz. Domonkos, a kik e két codexünk főalakjai, kortársak; és már az életük idején köréjük fonódó legenda is egyszerre járhatja mindakettőt Rómában, rendjük szabályainak megerősítettése végett.¹ Az a két nyelvemlékünk, mely velük és első legbuzgóbb követőikkel foglalkozik, mozaik-szerű összeállításában is sok hasonlóságot mutat. Az *Ehrenfeld-codex* (Nyelvemléktár VII. 1—80. l.) és a *Sz. Domonkos élete* (Nyelvemléktár III. 129—257. l.) egyaránt több különféle eredetű latin forrás tervszerű egybedolgozásán alapúl, melyek mindenike többé-kevésbé érdekes irodalomtörténeti kérdések felvetésére ad alkalmat. E kérdések elseje mindjárt az, vajjon e codexeink írói egy már az előttünk lévő magyar szerkezettel mindenben egyező latin eredeti után dolgoztak-e s hogy ilyenformán munkájuk pusztá szolgai fordítás-e, a mely még az anyag összeválogatásában sem mutat egy szikrányi eredetiséget és önállóságot sem; avagy hogy maguk szemelgették-e az előttünk volt latin szerkezetekből azokat a részeket, a melyek olyan sajátos keverékké elegyednek e codexeinkben.

Egyelőre sem az Ehrenfeld, sem a Domonkos-codexre nézve olyan latin eredetit nem sikerült találnunk, a mely már készen és ugyanazon sorrendben összeállítva adná tartalmukat, mint az a magyar szövegben található. Az Ehrenfeld-codex több helyütt hézagos és a végén csonka lévén, még a magyar szöveget illetőleg sem tudjuk egészen pontosan, mi minden lehetett eredetileg benne. De még az sincsen kizárva, — s ez már a végén szintén csonka Domonkos-codexre nézve is áll, — hogy a másoló is elhagyott egyet-mást az esetleg bővebb eredetiből, itt ezen már a magyar szövegek archetypusát értvén. Tudvalevőleg ugyanis, legtöbb nyelvemlé-

¹ L. Vitae Fratrum Ord. Praed. P. I. c. 1. §. IV. s v. ö. Domonkos cod. 176—179. l.

künkhöz hasonló, ez a kettő is csak régibb eredetiknek a másolata, a melyet, kivált az Ehrenfeld-codexnél, nagyobb, bátran egy fél-századra tehető időköz s így nem lehetetlen, hogy akár több közbenső másolat is választ el az ősfogalmazványtól.

Irodalom- és nyelvtörténeti szempontból azonban ez a kérdés nem a legfontosabb. A mi a nyelvemlékek helyes értelmezése szempontjából elsőrendű fontosságú, az ott, a hol kétségtelenül fordítással van dolgunk, mint a jelen esetekben is, annak az eredeti szövegnek vagy legalább ahhoz a lehető legközelebb állónak az ismerete, a melyen az illető nyelvemlékünk alapszik.

Ezt a kérdést immár az Ehrenfeld- és a Domonkos-codexre nézve megközelítő pontossággal megoldottnak mondhatjuk, akár a szövegek minőségét, akár a mennyiségét nézzük. Néhány sornyi kivétellel az elsőt, és néhány lapot leszámítva a másodikat illetőleg is egybeállíthatók ma már azok a latin szövegek, a melyekre középkori kolostori irodalmunk ez érdekes maradványai támaszkodnak.

Az Ehrenfeld-codex legnagyobb részének, az első 154 lapnak latin eredetijeül akkor, midőn e legrégebb nagyobb terjedelmű nyelvemlékünk, az első fönmaradt »magyar könyv«, Volf György kiadásában megjelent (1881, bár a címlapon 1878 olvasható), csupán a »Speculum Vitae Beati Francisci et Sociorum ejus« cz., 1504. évi velencei nyomtatványra¹ lehetett utalni, minthogy akkor

¹ Azóta a Volf Gy. említette (l. Nyet. VII. k. XVIII. l.) velencei és az öt évvel fiatalabb metzi kiadáson kívül még egy, ezeknél valószínűleg régibb lett ismeretessé. Ez Párizsban jelent meg év nélkül s az előbbiektől a végén (a 236. levéltől kezdve) lényegesebb eltéréseket mutat, a mennyiben a velen-czeinek és az ezt lapról lapra követő metzinek részben magyar vonatkozású függeléke helyett más van benne. (L. Sabatier, *Speculum Perfectionis* CCX.) E kiadás egyetlen ismert példánya a párizsi Bibl. Nat.-ban van. A velencei azonban korántsem olyan ritka, mint Volf és Ehrenfeld annak idején hitték. Ma már egy teljes és igen szép példánya a Nemz. Múz.-ban is van (V. SS. 584 jelzettel). Egy a végén csonka és a címlap hijával lévő pedig az esztergomi egyházm. könyvtárban lappangott fölismeretlenül, a míg én rá nem akadtam. Ha Volf és Ehrenfeld ezt annak idején tudják, nem rendeznek talán e könyv után akkora hűhóval hajtóvadászatot Németországban s nem verik fel ok nélkül annyira az árát. (A múzeum példánya, úgy tudom, száz forintba került. Igaz, hogy még egy régi Franciscanus-nyomtatvány van hozzákötve, de az csekélyebb érdekű.) Hogy még több példány is rejtőzik hazánk Ferencz-rendi kolostoraiban, az majdnem bizonyosra vehető. Magam is szereztem időközben egy pár lap hijával lévő Dobrowsky budap. antiquariustól. Ez a példány Knausz Nándor volt esztergomi kanonok, később pozsonyi nagyrépost és cz. püspök tulajdonából került kőtyavetyére s végül — post tot discrimina rerum — nálam kissé jobb sorsra. *Habent sua fata libelli!* A metzi kiadásnak egy a végén szintén csonka, de csak pár lap hijával lévő példányát a budai Kapisztrán-rend könyvtárában leltem meg. Ugyanitt meg van — s ezt Ferencz-rendi régiségekkel foglalkozóknak jó tudni, — a Volf-tól szintén hozzáférhetetlen ritkaságként említett (Nyet. VII. köt. XXX. l.) »Liber Conformitatum«, Pisai Bertalan hírhedt könyve is, a melynek ez első kiadásán, az 1510. évi milánói kivül a kevésbé becses másodiknak (u. o. 1513.) egy példányára az esztergomi egyhm. könyvtárban bukkantam. Tehát csak *quaerite, et invenietis!*

még ennek az igen vegyes és szerföliött kúszált könyvnek az eredete és összetétele nem volt eléggé tisztázva; de a mi tisztázva volt is belőle, a Nyelvemléktár kiadója, úgy látszik, azt sem ismerte.

Azóta Sabatier Pál, valamint egyes olasz és német tudósok, különösen Minocchi, Ehrle és Lempp kutatásai a *Speculum Vitae*-be foglalt iratok származására és gyanítható eredeti szerkezetére igen becses világot vetettek, a melynek kalauzolásánál a mi Ehrenfeld-codexünk szövegére is esik egy-egy földérítő sugár. Így mindjárt a Volf-féle forrásjegyzékből még hiányzó részletek egyikére, a 87. lapon elbeszél történetre, melynek eddig ismeretlen volt az eredetije. Sabatier *Actus*-kiadásának első függelékében, a 67. fejezetben e keresett szöveget megleljük; de meg van az egy hazai kéziratunkban is, a mely, szinte csoda, hogy oly sokáig ismeretlenül és fölhasználatlanul maradt. Pedig vajmi jól pótolhatta volna már az Ehrenfeld-codex kiadásánál is az akkor oly lázasan keresett velencei nyomtatványt, a melynél többet is, részben jobb szöveget is nyújt és szerkezetében is valamivel közelebb áll a mi codexünk eredetijéhez. És ime ez a kézirat a Nemz. Múzeumban van már évtizedek óta! (Cod. Lat. med. aevi 77.)

Ugyanott található (Cod. Lat. med. aevi 45.) az a másik nem kevésbé nevezetes és hazai nyelvemlékeink szempontjából ép oly érdekes kézirat is, a melyről ugyanez uttal szólni kívánok, mert ez meg a Domonkos-codex tartalmára vet világot.

Dolgozatomnak kettős célja van. Az egyik: e hazai kéziratokat illető helyükre iktatni; a másik: az Ehrenfeld- és a Domonkos-codexhez való viszonyukat feltüntetni. Az első cél elérését nagyon megkönnyíti Sabatier már idézett két kiadványa¹ s az ezeknek tudós bevezetéseiben említett tanulmányok; a másodikra nézve szintén becses segédeszköz az a kiadása a *Gerardus de Fracheto* »Vitae Fratrum Ord. Praed.«-ának, melyet 1897-ben Szt. Domonkos egy jeles fia, P. B. M. Reichert tett közzé.²

Dolgozatomnak az Ehrenfeld-codexre vonatkozó első része inkább csak pótlás és kiegészítés mind a két irányban. Egyfelől egy újabb, nem egészen érdektelen codexszel gyarapítja az *Actus* és a *Speculum* Sabatiernál felsorolt gazdag kézirati anyagát, midőn abban e hazai kézirat egy igen feltetszően jellemzett család tagjai közé illeszkedik. Másrészt pedig az Ehrenfeld-codex forrásjegyzékét viszi vissza oly szövegekre, melyek gyaníthatólag mégis

¹ Collection de Documents pour l'Histoire religieuse et littéraire du Moyen âge: Tome I. *Speculum Perfectionis*. II. *Actus B. Francisci et Sociorum ejus*. Paris, Fischbacher 1898. ill. 1902.

² Monumenta Ord. Fr. Praed.: Fr. Gerardi de Fracheto O. P. Vitae Fratrum Ord. Praed. . . . Ad fidem codd. mss. accurate recognovit . . . Fr. Benedictus Maria Reichert O. P. Romae, 1897.

csak közelebb állanak az eredetihez, mint az 1504. évi velencei nyomtatvány.

A Domonkos-codexet illető második rész azonban már ennél jóval tontosabb és mindenesetre több újat foglal magában. Ebben ugyanis nem csak a már említett hazai kéziratról lesz szó, hanem egyúttal megkerül majdnem az egész codexnek (néhány lapnyi csekélység kivételével) a pontos forrásjegyzéke, a mely, mint látni fogjuk, épen oly tarka egyvelege a különböző eredetű szövegeknek, mint a hozzá egyebekben is hasonló Ehrenfeld-codex.

I.

Előbb tehát az Ehrenfeld-codexszel közeli viszonyban álló múzeumi kéziratot ismertetem s ennek kapcsán közlöm tartalmának táblázatos egybevetését a hozzá legközelebb álló codexekkel. Hogy azonban ezt tehessem, legalább röviden szólnom kell arról, mi is az a »Speculum Perfectionis« és az »Actus B. Francisci et Sociorum ejus«, a melyek egy-egy részének legkésőbb a XV. század elejéről való fordítását birjuk az Ehrenfeld codex első 154 lapján, míg a hátralevő pár lap (155—162. l.) Bonaventura Ferencz-legendájának néhány fejezetét tartalmazza.

A *Speculum Perfectionis* — Sabatiernek egészben ma már alig kétséges véleménye szerint — Assisii Sz. Ferencz legrégebb legendája, melyet a szentnek egyik legbizalmasabb és leghívebb társa, különösen végső évei nagy testi és lelki szenvedéseinek meghatott tanuja és részben hül osztályosa, Frater *Leo* írt 1227-ben. Nem is egy egész esztendővel a szentnek halála után (1226. okt. 3.) e mémoire-szerű irat már be volt fejezve (1227. május 11.). Okot és alkalmat rá az a heves küzdelem szolgáltatott, a mely közvetlenül a Poverellonak még jóformán ki sem hült tetemei fölött tört ki. Követői, úgy látszik, már Sz. Ferencznek életében két pártra szakadtak. E két párt egyike a mester tanításainak szelleméhez szigorúbban ragaszkodva, ellentétbe került a rend új főnökével, az alapító közvetlen utódjával, Cortonai Illéssel.¹ Az első heves és erőszakos összeütközésre a szent sirja fölé épült templom gyűjtés útján való létrejövetele s kivált e gyűjtésnek Illés által éppen nem Franciscanus-szellemben történt szorgalmazása adott okot. Ez összeütközésnél Leo és társai szenvedtek vereséget s Illés maradt a helyzet ura, bár a rend alapítójának halála utáni első nagy káptalanon az ellenpárt mégis elég erős volt arra, hogy a minister generalis tisztére nem Illést, hanem Parenti Jánost választották. Illés azonban, jóllehet csak 1232-ben jutott forma szerint is a rendfőnökség áhított polczára, addig is törhetetlen

¹ A Cortonai előnév nem a születési helyére vonatkozik, mert alighanem Assisiból való volt ő is mesterével és Fr. Leóval együtt, de utóbb sokat tartózkodott Cortonában.

erővel dolgozott nagyralátó céljai megvalósításán. Neki és pártjának adott igazat a rend pártfogója, Hugolin bibornok, ostiai püspök, a későbbi IX. Gergely pápa is. Ennek a hivatalos és hierarchikus szellemnek a kifejezője a Leo polemikus természetű iratánál jóval simább, de egyúttal szintelenebb Celanoi Tamás-féle első legenda is; míg a második, a mely már Illés bukása (1239) és a pápától való hűtlen elpártolása után készült, ezt teljes hallgatással mellőzi, de az érintett belső viszálykodásokat illetőleg ép oly pártatlan igyekszik maradni, mint az utóbb kizárólagos hivatalos tekintélyre jutott (1266) Bonaventura-féle nagy legenda.

Frater Leo munkája tehát nem is nevezhető a szó tulajdonképeni értelmében vett életrajznak, hanem inkább egy párt vagy felekezet szenvedélyes hévvel vallott és üldözések ellenére is hősiiesen védett meggyőződésének a csatakiáltása, hol meg fájdalmas feljajdulása. De éppen ezen subiectiv színezeténél fogva s azon körülmény folytán, hogy kétségtelenül a szentnek egyik legbizalmasabb embere, földije, 1226 óta úgyszólván elválhatatlan társa írta: sokkal becsesebb az összes későbbi életrajzoknál, a melyek megbízhatóbb részei különben is a Spec. Perf.-ból vannak merítve. Igaz, hogy Frater Leo munkája nem maradt ránk eredeti alakjában, hanem az általán jóval későbbi kéziratokban és az imént említett 1504. évi velencei nyomtatványban (Spec. Vitae) már többszörösen interpolált és kuszált szerkezetet mutat. De azért az a 124 fejezet, melyet Sabatier a különféle kéziratok és a nyomtatott Speculum Vitae alapján¹ összeállítva kiadott, mindenestre magában foglalja Leo feljegyzéseinek javarészét. Sőt talán inkább többet tartalmaz mint kevesebbet annál, a mit Leo a *Speculum Perfectionis* címén mesteréről, a tökéletesség mintaképeről, összegyűjtögetett.

Áttérve már most az *Actus*-ra, ezek inkább érdemlik meg a legenda nevet, mint az előbbi emlékirat. Csakhogy ezek keletkezése még jóval mélyebb homályba van burkolva, mint a Speculumé. Sabatier sem tekinti még a reájuk vonatkozó kérdéseket véglegesen megoldhatóknak; épp úgy, a mint a kiadás is, a mit egyelőre belőlük legutóbb (a múlt évben) rendezett, korántsem lép fel a kritikai kiadás minden igényével és kellékeivel. A mi már ma is meglehetősen bizonyossággal megállapítottnak tekinthető e gyűjteményt illetőleg, az mindössze annyi, hogy az *Actus* régibb az u. n. *Legenda Antiqua*-nál, mely 1304 és 1340 között íródott. Sabatier e meglehetősen tág korhatárt még valamivel szűkebbre szorítja s azt a véleményét támogatja elfogadható okokkal,² hogy az *Actus* szerkesztésének az ideje 1322 és 1328 közé esik. Szerzője valószínűleg Monte-Giorgioi *Hugolin*, s nem lehetetlen, hogy az

¹ Csakhogy ő az 5 évvel ifjabb metzi kiadást használta, a mely különben nagyjában egyezik a régibb velenceiével.

² Idézett *Actus*-kiadása XVIII. l.

előttünk lévő fejezetek csak szemelvény az ő eredetileg terjedelmesebb munkájából, melyet halála után valamely tanítványa dolgozott át mai alakjába. Ezt az alakot is csak nagynehezen lehet ma részben a kéziratokból, részben ismét a már többször említett *Speculum Vitae* cz. nyomtatvány roppantúl széthányt töredékeiből összeszededegetni. Annyira, a mennyire egyelőre a még hiányos kézirati anyag alapján lehetséges volt, e szemelgetést és rendezést elvégezte Sabatier, egyúttal megállapítván, hogy a *Fioretti* cz. népkönyv, Olaszország legnépszerűbb épületes irata, nem más mint az *Actus* fejezeteinek szemelvénye, megtoldva kisebb-nagyobb számú részletekkel, a melyek Szt. Ferencz első követői, különösen Juniperus, Egyed és Pádúai Szt. Antal legendáiból, illetőleg irataiból vannak merítve.¹

Vessünk ezek után egy pillantást ezen iratoknak a mi Ehrenfeld codexünkhez való viszonyára. A mellékelt táblázatok másodikából (B) kitetszik, hogy az Ehrenfeld codex a Bonaventura legendájából vett utolsó lapjait (155—162.) kivéve, melyek csonkán kezdődnek és végződnek, az *Actus* és a *Spec. Perfectionis* két-két, egymással váltakozó részletének keveréke. Az 1—78. lapra terjedő rész az *Actus* 1—9., 31—33., 38., 40., 42., 43. fejezetét tükrözi; a 78—123. lapon lévő fejezetek a *Speculum Perf.*-ből válogatott szemelvényeket tartalmaznak egyetlen megszakítással, a mennyiben az eddig ismeretlen forrású 87. lappak az alább egész terjedelmében közölt *Actus*-fejezet felel meg. A 127—153. lap ismét az *Actus*-ból került, az ezt követő majdnem 2 lapnyi részlet pedig, a mely a Bonaventurából vett töredékeket megelőzi, eddig még ismeretlen származású.

Nevezetes dolog, hogy úgy az *Actus*-ból, mint a *Speculum*-ból vett részletek nagyjában azon sorrend szerint következnek codexünkben, mint a Sabatier helyreállította szerkezetekben; holott már azoktól a kéziratoktól, a melyek az alább részletesebben ismertetendő hazai latin codex köré csoportosíthatók, még inkább pedig a *Speculum Vitae* kúszált egyvelegétől nagyon eltér az egymásutánjuk. Ebből az következik, hogy codexünk szerkesztője olyan *Actus* és *Speculum Perf.* kéziratokat követett, a melyek nagyon hasonló sorrendűek lehettek a Sabatier kiadásaiban alapúl vettekéhez s talán e két irat eredeti szerkezeteit is igen megközelítették. Megjegyzendő még, hogy mivel a mi Ehrenfeld-codexünk több helyütt hézagos,² eredetileg mindenesetre többet tartalmazott ugyan a két forrásból, de ez a pontosan ma már alig meghatározható

¹ Legutóbb Sabatier ki is adta *Fioretti* azon fejezeteinek latin eredeti szövegeit, a melyek az *Actus* alapján állanak ily czímen: *Floretum S. Francisci Ass. Liber aureus qui italice dicitur I Fioretti di San Francesco*. Paris, Fischbacher 1902.

² A 22. lap után 1, a 92. u. 2, a 112. u. 1, a 118. u. 1, a 126. u. 1, 136. u. 3, a 140. u. 3, a 146. u. 12 (?), a 154. u. 2 levélnyi hézag van Volf Gy. szerint.

többség is csak szemelvény lehetett az *Actus* és a *Spec. Perf.* tartalmából.

De egyebünnen is merített a mi Ehrenfeld-codexünk írója, a ki előtt bizonyára a Sz. Ferenczre és első társaira vonatkozó XIII. és XIV. századbéli iratok olyan tarka, bár talán kevésbé kúszált gyűjteménye volt, a minők azok az elegyes tartalmú kéziratok, melyek *Spec. Perf.* és az *Actus* mellett még sok egyebet is foglalnak magukba. Ilyen vegyes tartalmú a mi nemzeti múzeumi latin kéziratunk is (Cod. Lat. medii aevi 77.), a melyet ezúttal csak egészen röviden, csupán az alábbi első (A) táblázat kommentálása-képen kívánok ismertetni, behatóbb és részletesebb leírását későbbre tartván fenn magamnak.

Kéziratunk a XIV. század végéről vagy a következőnek elejéről való ívrétű, 132 levélnyi papiros codex, mely elejétől végig kéthasábos és első 86^{1/2} levélen ugyanegy kéztől eredő, kerekből fracturába átmenő cursiv írással a Sz. Ferenczre és társaira vonatkozó iratokat, 89—129 levélén pedig más kéztől a *Mammotrectus* bibliai kommentárjának gondolatlanul írt és nehezen olvasható kivonatát tartalmazza. A minket érdeklő részben, mely a 87. levél rectóján végződik (87a—88b a későbbi írású tárgymutató), a fejezetcímek a szokásos vörös szín helyett csak feketével, de nagyobb fracturával vannak írva, míg a kezdőbetűk helye üresen van hagyva és csak a miniator számára kijelölt kisebb betűk mutatják ott, a hol megvannak, hogy milyen színes kezdőbetű kellene a helyükre. A codex elején 9 kisebb, majnem 4-edr. alakú levél előzi meg a többit, de ezeknek az 24·4 $\frac{cm}{m}$ × 17·4 $\frac{cm}{m}$ méretű leveleknek az írása is ugyanattól a kéztől eredőnek látszik, a mely a 89. levélig terjedő, nagyobb alakú (28·5 $\frac{cm}{m}$ × 20 $\frac{cm}{m}$) papiroson lévő részt (a tárgymutató kivételével) teleírta. A vonalzás az íráséhoz hasonló barnás tintával történt s a vonalközök valami sarkantyús szerszámmal látszanak a lapszéleken megjelölve. Egyenlő vonalközök mellett a kisebb alakú leveleken átlag 40, a nagyobbakon 44 sor esik egy-egy lapra, de néhol az írás a vonalzott részen alul is terjed, ilyenkor azonban rendszeren későbbi kéztől van pótolva.

A codex körülbelül egykorú, vagy írásánál kevéssel ifjabb, színehagyott barna bőrrrel bevont, szúrágta fatáblás kötésben van, a melyről elül két, hátul három gomb és a kapcsok hiányzanak. A táblák belső oldalai ugyanegy, de a codexénél jóval régibbnek látszó apró írású pergamennel vannak bevonva. A mellső tábla külső lapján fölül felragasztott keskeny papírszalagon XV. század-beli írással ez olvasható:

*Hic continentur plura de S. Francisco et sociis eius et sancte indulgentie (S.) Marie de Angelis. In fine Excerptum de Mamatrecto super bibli(am) scrip(tum).*¹

¹ A () közöttiek ma már hiányzó betűk.

A belső lapon fölül Jankovich bejegyzésével: *Cod. Saec. XIV-i*, ez alatt pedig XV. századbéli írással: *Legenda XII sociorum beati Francisci*. A hátsó tábla belső felén alul: *Liber pertinet ad librariam* (sic), szintén XV. századbéli írással.

Még megjegyzem, hogy a *Mammotrectus* kivonata a 129. levél rectoján végződik, utána a 129b—131b üres, erre pedig a 132. levél rectoján valami latin tanköltemény töredéke következik, sorközi német glossákkal.

A Ferencz-rendi iratokat tartalmazó rész (a tárgymutató előtt a 87a lap első hasábjának aljáról a köv. hasábra átmenőleg) ekként végződik:

Hec indulgentia concessa fuit per dominum Honorium papam ter | cium. Anno domini M^oCC^oXXIII^o et plage impressae anno domini M^oCC^oXXIII^o ante mortem suam duobus annis. Amen. Amen.

A nyomban következő betűrendes tárgymutató így kezdődik: *Incipit registrum in legendam beati Francisci et sociorum eius.*

A codex elején semmi czímirat sincsen, hanem mindjárt a Prologus kezdődik: *Fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratur.*¹ E Prologus és a codex tartalma alapján osztályozhatjuk azt az alább említendő kéziratok családjába, melyek között a mienk már koránál és egyes sajátosságainál fogva is mindenesetre figyelmet érdemel. Kéziratunk fejezeteinek sorrendjében leginkább a Sabatier *Speculum perf.* kiadása CLXXXVII—CXCVI. lapján részletesebben leírt berlini codexével egyezik. Valamivel távolabb rokonságban van már az u. o. CLXXVI—CLXXXVI. lapon leírt vatikáni kézirattal, s még jobban eltér tőle elrendezésében az a párizsi codex (Mazarinus 1743.), a melyet Sabatier id. kiadásában alapul vett. A Sabatiernál i. h. és az *Actus* kiadása előtt ismertetett többi kézirattal egybevetni a mienket annyiban fölösleges, mert ezek vagy egészen más családokba tartoznak, vagy az említettekben képviselt típusok valamelyikével egyeznek.² Elégnek tartottuk tehát a mi codexünket csupán a berlini és a vatikáni kézirattal, továbbá még a Sabatier-féle *Spec. perf.* és *Actus* kiadásokkal, mint könnyebben hozzáférhető segédeszközökkel egybevetni. E mellett, a hol egyezés van, utalunk az 1504. évi velencei nyomtatványra és természetesen a megfelelő helyeken magyar nyelvű codexeinkre is.

¹ L. Sabatier, *Spec. Perf.* kiadása CLVII. 1.

² Így a Sabatier *Actus* kiadása L. lapján említett *liegnitzi* kézirat, mely teljesen a budapesti és berlini codex sorrendjét látszik követni. Ennek részletesebb leírását L. Sabatier *Opusculs de Critique Historique* t. I. (fasc. 2.) p. 31.

A.

	Budap.	Berol.	Vatic.	Sabatier	Spec. Vitae Ven. 1504.	Codd. hungg.
1. (Praefatio) Fac secundum exemplar	Fol. 1a	1b	1a	Sp. CLVII.	—	
2. De perfectione paupertatis et primo	> 1b	2a	1b	Cap. 1	7b	
3. Qu ^r Franciscus declaravit intentionem	> >	2b	2a	> 2	8a	
4. Qu ^r respondebat ministro volenti	> 2a	3a	>	> 3	8b	
5. De paupertate servanda in libris	> 2b	>	2b	> 5	10b	
6. Qu ^r fecit exire omnes fratres	> >	3b	>	> 6	>	
7. Quod reputabat furtum acquirere	> >	>	3a	> 12	13b	Ehr. 78—79
8. Quod Christus dixit ei, quod nolebat	> >	>	>	> 13	14a	> 79
9. De execratione pecuniae	> >	>	>	> 14	>	> 79—80
10. Quod nolebat satisfacere corpori suo	> 3a	4a	>	> 16	15a	
11. Qu ^r induxit et docuit primos fratres	> >	>	3b	> 18	15b	> 81—83
12. Qu ^r reprehendit fratres	> >	4b	>	> 20	16b	> 83—86
13. Qu ^r D. Hostiensis exploravit	> 3b	5a	4a	> 21	17a	> 86—87
14. Qu ^r ivit pro eleemosyna	> >	>	>	> 23	18b	
15. De illo, qui veretundabatur ire ¹	> 4b	5b	4b	A. app. p. 193.	—	> 87
16. Qu ^r ivit cum fervore	> >	6a	>	Sp. cap. 25	19b—20a	> 87—88
17. Quod revelatum fuit b. Francisco	> >	>	5a	> > 26	20a	> 88—91
18. Qu ^r condescendit fratri infirmo	> 5a	6b	5b	> > 28	22a	> 91—92
19. Qu ^r nudavit se et socium	> >	>	>	> > 29	>	> 92 (utána hézag)
20. Qu ^r reputabat furtum non dare	> >	7a	>	> > 30	22b	
21. Qu ^r dedit mantellum novum	> 5a	7a	6a	> > 31	22b	
22. Qu ^r misit mantellum mulieri	> 5b	>	>	> > 33	23a	
23. Qu ^r voluit occulte dare pauperi	> >	7b	>	> > 35	24b	

¹ Az Ehrenfeld-codex azon fejezete, melynek eddig nem volt ismeretes a forrása.

	Budap.	Berol.	Vatic.	Sabatier	Spec. Vitae Ven. 1504.	Codd. hungg.
24. De poenitentia, quam b. Fran. dedit fratri	Fol. 6a	7b	98a	Sp. cap. 37	25a	
25. De testamento novo, quod fecit dari	> >	8a	6b	> > 38	25b	
26. De perfectione sanctae humilitatis	> >	>	>	> > 39	26a	
27. Qu ^r resignavit etiam socios suos	> 6b	8b	7a	> > 40	26b	
28. De humili responsione beatorum Fran. et Dominici	> >	>	>	> > 43	27a	
29. Quod pro fundamento humilitatis	> 7a	9a	7b	> > 44	28a	
30. Quod de omnibus bonis verbis et operibus	> >	>	>	> > 45	>	
31. Qu ^r assimilavit perfectum obedientem	> 7b	9b	8a	> > 48	29b	
32. Quod periculosum est nimis cito	> >	>	>	> > 49	>	Ehr. 93 (a fej. vége)
33. Qu ^r respondit fratribus suadentibus ei	> >	>	>	> > 50	30a	
34. De modo, quem tenebant tunc omnes	> 8a	10a	8b	> > 51	30b	> 93—94
35. Qu ^r Christus conquestus est fratri Leoni	> >	>	>	> > 52	>	> 94—95
36. Qu ^r humiliter et vere respondit cuidam	> >	>	>	> > 53	31b	> 95—96
37. De humilitate et pace habenda	> >	10b	9a	> > 54	32a	
38. De humilitate et reverentia, quam ostendebat	> 8b	>	>	> > 56	37a	> 96—97
39. De rustico, qui invenit eum scopantem	> >	11a	>	> > 57	37a—b	> 97—101
40. Qu ^r seipsum punivit comedendo cum leproso	> 9a	11b	98b	> > 58	40b	> 101—103
41. Qu ^r docuit quosdam fratres lucrari animas	> 9b	12a	10a	> > 66	46b	> 104—107
42. Qu ^r reprehendit fratres volentes ire	> >	12b	11a	> > 68	48b	> 107—108
43. Qu ^r praescivit et praedixit, quod scientia	> 10a	>	>	> > 69	49a	> 108—110
44. Quod tempore tribulationis futurae	> >	13a	11b	> > 70	49b	> 110—111
45. Verba, quae retulit s. Fran. fratri Conrado	> >	>	12a	> > 71	50b	> 111—112 ¹
46. Quod orationibus et lacrymis humilium	> 10b	13b	>	> > 72	51a	> 113—116
47. Quod volebat et docebat praelatos	> 11a	14a	13a	> > 73	54b—55a	> 116—117

¹ Utána egy levélnyi hézag.

	Budap.	Berol.	Vatic.	Sabatier	Spec. Vitae Ven. 1504.	Codd. hungg.
48. Qu ^r ad verecundiam suam docuit fratres	Fol. 11a	14b	13b	Sp. cap. 74	541—55a	
49. Qu ^r laudabat regulae professionem	> >	>	>	> > 76	64b	
50. De fratre laico, qui fuit martyrisatus	> 11b	>	14a	> > 77	66b	
51. Quod voluit religionem semper esse	> >	>	>	> > 78	100a	
52. De quatuor praerogativis, quas Dominus	> >	15a	14b	> > 79	67a	Ehr. 103—104
53. Verba, qua s. Franciscus coram imagine	> >	>	>	> > —	—	
54. Qu ^r locutus fuit sibi Dominus dum nimis	> >	>	>	> > 81	68b	> 117—118, 119—120
55. Qu ^r descripsit fratribus fratrem minorem	> 12a	15b	15b	> > 85	83a	> 120—121
56. Qu ^r describebat oculos impudicos	> 12b	16a	>	> > 86	115a	> 121—123
57. Qu ^r ibat plangendo passionem Christi	> >	16b	16a	> > 92	118a	
58. Qu ^r solatia, quae aliquando faciebat	> >	>	16b	> > 93	119a	
59. Qu ^r in se et in aliis semper diligebat	> >	17a	>	> > 95	119b	
60. Qu ^r reprehendit socium, qui erat tristis	> 13a	>	17a	> > 96	120a	
61. Qu ^r docebat fratres satisfacere de necessitatibus ...	> 13a—b	17a—b	17b	> > 97	121a	
62. De statu malo futuro fratrum	> 13b	17b	17b		100a—b	
63. De intentione S. Francisci	> >	18a	18b		124a	
64. Exemplum de praedicta voluntate	> 14a	>	19a		125a	Ehr. 123—124
65. De scientia, quam praedixit. De apparitione stup. angeli	> 14a—b	18b	19a—b		125a—b	> 124—126 (utána egy lev. hézag.)
66. De euntibus inter infideles	> 14b	19a	20a ²		125b	
67. De loco S. Mariae de Angelis	> 15a	19b	52a	Sp. 55	32b	
68. De inventione montis Alvernae	> 15b	20b	53b	A. 9	92a	Ehr. 36—49
69. Miraculum de stigmatibus	> 17b	23a	57a	> 40	96b	> 66—70

¹ Utána egy levélnyi hézag.

² A vatikáni kéziratnak idáig a berlinivel és budapestivel nagyjában (két helyet kivéve) egyező sorrendje inentől kezdve már nagyobb eltéréseket mutat.

	Budap.	Berol.	Vatic.	Sabatier.	Spec. Vitae Ven. 1504.	Codd. hungg.
70. De mirabili ieiunio quadragesimali	Fol. 18a	23b	57b	A. 6	96a	Ehr. 26—28
71. Qu ^r s. Franciscus nomen magisterii abhorrebat ... >	>	24a	58b	> 17	138a	
72. Qu ^r mors s. Fran. fuit revelata	> 18b	>	>	> 18	137a	> 141—143
73. Qu ^r Christus et B. V. Maria	> 19a	25a	60a	> 19	118a	> 143—144
74. De provisione divina in capitulo gen.	> 19b	25b	60b	> 20	131b	
75. De infirmitate gravi oculorum	> 20b	26b	20a—b	> 21	(129b)	
76. De quodam iuvene tentato	> 21a	27b	104a	> 22	101b	
77. De lupo redacto per b. Franciscum	> 21b	28a	21b	> 23	155a	> 146—153
78. Qu ^r s. Franciscus liberavit turtures	> 22a	29a	23a	> 24	157a	> 145—146
79. De statua simili statuae Nabuchodonosor	> 22b	29b	23b	> 25	38b	(Ehr. 125—126)
80. De visione s. Francisci, quomodo daemones	> 23b	30b	105a	> 26	105a	
81. Quod b. Franciscus convertit soldanum	>	31a	25a	> 27	55b	
82. Qu ^r s. Franciscus quendam leprosum	> 24a	32a	26a	> 28	56b	
83. De tribus latronibus conversis per b. Fran.	> 25a	33a	62a	> 29	58b	
84. Descriptio fratris minoris per b. Fran.	> 26b	35a	65a	Sp. 64	42b	
85. Verba b. Fran. de paupertate in <i>maiori leg. Bonav.</i>	> 27a	35a—b	65b			
86. De s. Antonio ord. fr. minorum	>	35b	>			
87. Qu ^o s. Antonius in una lingua praedicando	> 27b	36a	66b	A. 48	150b	
88. Qu ^o s. Antonius praedicavit piscibus	>	37a	>	> 49	151a	
89. Qu ^o frater Johannes de Alvernia fuit raptus	> 28a	37a—b	67b	> 51	145a	
90. Qu ^o fr. Joh. de Alvernia vidit Christum	> 28b	37b	68b	> 52	146a	
91. Qu ^o Christus apparuit sancto fr. Joh.	> 29a	38b	70a	> 54	143a	
92. Qu ^o frater Johannes celebrando pro	> 30a	40a	91b	> 56	147b	
93. Qu ^r fr. Joh. de Alv. vidit b. Fran.	>	40a—b	72a	> 57	148a	
94. Qu ^r sanctus fr. Conradus convertit	> 30b	40b	72b	> 50	141b	
95. Qu ^o B. V. Maria apparuit fratri Conrado	> 31a	41a	73b	> 53, 12—18	142b	

	Budap.	Berol.	Vatic.	Sabatier	Spec. Vitae Ven. 1504.	Codd. hungg.
96. De s. fratre Petro de Monticola	Fol. 31b	41b	73b	A. 53, 1-11 A. app. p. 195.	154b	
97. Quomodo B. V. Maria apparuit cuidam infirmo ad mortem.	> >		74a	(c. 68)	154a	
98. Qu ^r quidam tyrannus magnus videns	> >	42b	74b	A. 60	52b	
99. Qu ^o angelus domini fuit locutus fr. Joh.	> 32b	43b	76a	A. app. p. 197	152a	
100. Qu ^r b. Franciscus maledixit ministro Bononiae	> 33b	44b	106a	A. 61	126a	
101. Quae fuit causa, quare b. Fran. voluit	> >	45a	36b		101a	
102. Quomodo b. Fr. est protector omnium sui ordinis	> 34a	45b	105b		99a	
103. Haec sunt nomina fratrum	> 34a	46a			87a	
104. Hic incipiunt Actus . . . Ad laudem et gloriam	> 34b	46a—b	77b	A. c. 1, 1-10	2a	Ehr. 1—2
105. Quum s. Franciscus adhuc esset in habitu	> >	46b	78a	> 1, 11-26	5b	> 2—8
106. De humilitate et obedientia s. Francisci	> 35b	47b	79b	> 2	84b	> 8—13
107. Qu ^o angelus fratri Heliae fecit unam questionem	> 36a	48a	80a	> 3	34b	> 13—19
108. De fratre Bernhardo quando ivit Bononiam	> 36b	49a	81b	> 4	45b	> 19—22 ¹
109. De gratia contemplationis b. Bernhardi	> >	50a	82b	> 30	83b	
110. De morte gratiosa fratris Bernhardi	> 37b	50a—51a		> 5	85b	> 23—26
111. De magisterio b. Francisci ad fr. Leonem	> 38a	51a	83b	> 7	89b	> 28—32
112. De locutione dei ad s. Fran. per fr. Leonem	> 38b	51b	84b	> 8	88b	> 32—36
113. De visione fratris Leonis super s. Fran.	> 39a			> 59		
114. Qu ^o fratres paupertatem non servant	> >	52a	85b	> 59	87a—b	
115. Qu ^o post mortem s. Fran. apparuit	> 39b	53a	86b	> 38	90b	> 61—63
116. (De fratre Leone, qui vidit S. Fran. elevatum)	> >	>	>	> (39)	(91b)	> (63—65)
117. Qu ^r fr. Masseus humilitatem s. Fran.	> >	53b	87a	> 10	102b—103b	> 127—128
118. Qu ^r s. Fran. intellexit arcana cordis	> 40a	53b—54b	87b	> 11	104a	

¹ Utána egy levélnyi hézag.

	Budap.	Berol.	Vatic.	Sabatier	Spec. Vitae Ven. 1504.	Codd. hungg.
119. Qu ^r fr. Masseus fuit probatus a s. Fran.	Fol. 40b	54b	88b	> 12	103b	
120. Qu ^r s. Fran. levavit in aere fr. Masseum	F. 40b—41a	55a	89a	> 13	64b—66b	Ehr. 128—135
121. Qu ^r dominus J. Chr. fuit locutus fr. Masseo	Fol. 41b	56a	90b	> 41	105b	> 70—73
122. De tentatione s. Rufini et quomodo apparuit	> 42a	56b	91b	> 31	110b	> 49—56
123. De mirabili obedientia fr. Rufini	> 42b	57b	93a	> 32	112a	> 56—59
124. Qu ^o frater Rufinus liberavit daemoniacum	> 43a	58a		> 33	112b	> 59—61
125. Qu ^o fr. Rufinus erat de tribus animabus electis	> 43b	58b	94a	> 35	114a	
126. Qu ^o fr. Ruf. vidit et tetigit plagam	> >	59a	94b	> 34	113a	
127. Revelatio facta cuidam fratri	> 44a	59b	95a		97b	
128. Qu ^r loquente s. Francisco cum socis suis	> 44b	60a	99a	> 14	54a	> 135—136
129. Qu ^r s. Fran. cum s. Clara rapti fuerunt	> >	60b	>	> 15	139b	
130. Qu ^r Dominus revelavit s. Clarae	> 45a	61a	100a	> 16	62b	> 137—140
131. Qu ^r s. Clara in nativ. Dom. fuit portata	> 46a	62b—63a	101b	> 42	140b	> 73—74
132. Qu ^r b. Clara crucem Christi miraculose ¹	> >	62b	102a	> 43	141a	> 74—77
133. Qu ^r s. Franciscus convertit duos nobiles	> 46b	63a	>	> 36	148b	
134. Qu ^r s. Fran. liberavit fratrem Richerium	> 47a	63b	103a	> 37	149b	
135. Qu ^o angelus Domini duos fratres deficientes	> >	64b	103b		114b	
136. De quatuor gradibus humilitatis	> 47b	64b—65a	141b		106b	
137. De raptu secundum eundem	> 48a	65a	142a		121a	
138. De diversis generibus lacrymarum	> >	65b	>		121b	
139. De fratre Junipero	> 48b	66a	143a		114b	
140. Vita fr. Aegidii. Ad excitandam	F. 48b—62a	66a—85a	143a—152b	(44—47)	(107a—109b)	(Virg. 86—99 Ehr. 77—79)

¹ Eddig az egyetlen eltérés a budapesti és a berlini kézirat sorrendjében. A vatikáni kézirat és a Spec. Vitae velencei kiadása itt, a berlinitől eltérve, a budapestivel egyezik.

	Budap.	Berol.	Vatic.	Sabatier	Spec. Vitae Ven. 1504.	Codd. hungg.
141. Considerationes fratris Rogerii	Fol. 62a	85b	128a			
142. Speculum animae b. Benhardi	> 69a	89b	133b			
143. Verba s. fratris Jacobi (de Massa)	> 65b	90b	135a			
144. Incipiunt psalmi, quos b. Fr. ordinavit		95a				
145. Testamentum b. Francisci	> 70b	100b	37b			
146. Admonitiones b. Francisci. Laudes	> 64b	101b	39a			
147. Epistola b. Francisci	> 71b	105b	43b			
148. Dolores Mariae		111b				
149. Incipit catalogus cardinalium, qui fuerunt ordinis protectores		112a				
150. Catalogus ministrorum	F. 72b—73a	114a			207a	
151. Sancti ordinis minorum		119a	46a		198b	
152. De unitate quam semper fovit	Fol. 78b	124b			127b	
153. Quo loca fratrum sunt capienda	> >	125a	29a		12b	
154. De paupertate servanda	> 79a	126a	30a		115b	
155. De servanda munditia	> 79b	126b	30b		37a	
156. De novicio	> >	126b—127a	>		9b	
157. Item de novicio	> 80a	127a	32b			
158. Ordinatio ad omnia verba otiosa	> 81a	129a	33b			
159. Descriptio generalis ministri	> >	129b	34a			
160. De provincialibus	> 81b	130a	35a			
161. Epistola Theobaldi	> 82b	131b			81b	
162. Fragmentum bullae Alexandri IV.		133a			76a	
163. Anno Domini 1310	> 84a	134a			78a	
164. Postquam b. Franciscus		136b			72a	
165. De s. indulgentiis		139a—142b				

B.

Ehrenfeld-cod.	Budap.	Berol.	Vatic.	Sabatier	Spec. Vitae Ven. 1504.
1—2	34b	46a—b	77b	A. 1, 1—10	2a
2—8	>	46b	78a	> 1, 11—46	5b
8—13	35b	47b	79b	> 2	84b
13—19	36a	48a	80a	> 3	34b
19—22*	36b	49a	81b	> 4	45b
23—26	37b	50a—51a	82b	> 5	85b
26—28	18a	23b	57b	> 6	96a
28—32	38a	51a	83b	> 7	89b
32—36	38b	51b	84b	> 8	88b
36—49	15b	20b	53b	> 9	92a
49—56	42a	56b	91b	> 31	110b
56—59	42b	57b	93a	> 32	112a
59—61	43a	58a—b		> 33	112b
61—63	39b	53a	86b	> 38	90b
63—65	(39b)	(53a)	(86b)	> 39	91b
66—70	17b	23a	57a	> 40	96b
70—73	41b	56a	90b	> 41	105b
73—74	46a	62b—63a	101b	> 42	140b
74—77	>	62b	102a	> 43	141a
77—78			148b	> 45	109a
78—79	2b	3b	3a	Sp. 12	13b
79	>	>	>	> 13	14a
79—80	>	>	>	> 14	14a—b
81—83	3a	4a	3b	> 18	15b
83—86	>	4b	>	> 20	16b
86—87	3b	5a	4a	> 21	17a
87	4b	5b	4b	A. app. p. 193.	—
87—88	>	6a	>	Sp. 25	19b—20a
88—91	>	>	5a	> 26	20a
91—92	5a	6b	5b	> 28	22a
92*	>	>	>	> 29	22a—b
93	7b	9b	8a	> 49	29b
93—94	8a	10a	8b	> 51	30b
94—95	>	>	>	> 52	>
95—96	>	>	>	> 53	31b
96—97	8b	10b	9a	> 56	37a
97—101	>	11a	>	> 57	37a—b
101—103	9a	11b	98b	> 58	40b
103—104	11b	15a	14b	> 79	67a
104—107	9b	12a	10a	> 66	46b
107—108	9b	12b	11a	> 68	48b
108—110	10a	>	>	> 69	49a
110—111	>	13a	11b	> 70	49b
111—112*	>	>	12a	> 71	50b
113—116	10b	13b	>	> 72	51a
116—117	11a	14a	13a	> 73	54b—55a
117—118* }	11b	15a	14b	> 81	68b
119—120 }					
120—121	12a	15b	15b	> 85	83a
121—123	12b	16a	>	> 86	115a
123—124	14a	18a	19a		125a
124—126*	14b	18b	19a—b		125a—b (cf. 38b)

* A csillaggal jelölt lapok után az Ehrenfeld-codexben hézag van.

Ehrenfeld-cod.	Budap.	Berol.	Vatic.	Sabatier	Spec. Vitae Ven. 1504.
127—128	39b	53b	87a	A. 10	102b—103b
128—135	40b—41a	55a	89a	> 13	64b—66b
135—136	44b	60a	99a	> 14	54a
137—140	45a	61a	100a	> 16	62b
141—143	18b	24a	58b	> 18	137a
143—144	19a	25a	60a	> 19	118a
145—146	22a	29a	23a	> 24	157a
146—153	21b	28a	21b	> 23	155a

C.

Az Ehrenfeld-codex 87. lapja szemben az immár megkerült forrással.

Arrol ky zegyenyuala alamyznaert mentett:

Vyburga newuew varasnal vala egy nemy nemes nembelew Myhaly neuw frater ky zegyensegeben semegy keppen nem akaruala menny alamyznaert De tewrtenek hogy bodog ferencz yewue oda es meg uadoltatotal neky: Kyt bodog ferencz ygen erwsen meg fegyuen Paranczola neky engedelmessegnek myatta hogy czak engalya ruhayaban mezeytelen menneel alamyznaert nemynemew egy mely fewlthewz kewzuelalo uarasha: ky alazatost engeduen mene alamyznaert mezeytelen menden zemeremseg el hagyuan mene: kenerben es egyebekben eleget lewle Es hazayaba tyztessen tere Es tehat azanna malasztot: es vygasagot vewn hogy egyebett semmytt nem akaruala tenny mend ew eleteben hanemczak alamyznaert menny Cristusnak gyzcretyre Amen.

Cod. Mus. Nat. Hung. 77. fol. 4^b:

De illo qui verecundabatur ire pro elemosina et propter meritum sancte humilitatis et obidientie perdidit verecundiam. Apud Burgunciam Nouam erat quidem¹ frater nomine Michael nobilis genere, qui nullo modo voluit ire pro elemosina ductus verecundia. Contigit autem, quod beatus Franciscus venit illum et fuit sibi accusatus frater ille, quem beatus Franciscus arguens multum dure mandauit sibi² per sanctam obidientiam, quod totus nudus iret solus cum femoralibus tantum ad quoddam castrum prope terram³ unum miliare⁴ pro elemosina. Qui obediens humiliter iuit nudus pro elemosina per obidientiam,⁵ deposita omni verecundia et inuenit satis de pane⁶ et aliis, et rediit ad domum honeratus,⁷ et ex tunc tantam leticiam et graciam recepit, quod nolebat aliud facere toto tempore vite sue, nisi ire pro elemosina.*

* Sabatier *Actus* kiadásának függelékében (193. l.) e fejezet a következő nevezeteseb eltéréseket mutatja: ¹ quidam ² (sibi) ³ circa ⁴ miliare ⁵ per obidientiam pro elemosina ⁶ satis de pane, *satis de fare* ett aliis ⁷ oneratus. A mint látnivaló, az Ehr. cod. szövege inkább a múzeumi kézirat tart, mint a Sabatier kiadásában alapúl vett szöveggel, de ettől is eltér a hely nevét illetőleg, a mely a liegnitzi kéziratban *Apud Burgundiam Novam*, a Vaticanusból és a Bollandisták anversi kéziratából Sabatiernál közölt Var. lect. szerint: *Apud Burgum Novum* tehát ú. m. az Ehr. codexben. De már a frater neve az anversi kéziratban *Richardus*, holott a többiben mindenütt *Michael*, így az Ehrenfeld codexben is.

II.

A *Domonkos Codex*, mint már említettem, sok tekintetben hasonlít összetételét nézve az Ehrenfeld codexben foglalt Ferenczrendi emlékiratokhoz. Itt a másik nagy rendalapítónak, a szelid lelkű Poverellonál a »Domina Paupertas« troubadouros rajongású lovagjánál sokkal gyakorlatibb irányu, de egyúttal jóval ridegebb és józanabb spanyol Domonkosnak és első társainak *Fioretti*-jével van dolgunk. Hasonlón a *Spec. Perf.* és az *Actus* keverékéből álló Ehrenfeld codexhez, ez is egy összefüggőbb legendán és egy lazább kötésű, kezdetlegesebb szerkezetű iraton alapul, a mely amannak mintegy kiegészítéseképen szövődik a nem valami erős compositiójú keretbe. Az utóbbi különben a régiebb, míg az összefüggő legenda, a főhős életének elbeszélése, legalább úgy, a mint a Domonkos codexben tükröződik, már későbbi szerkesztmény. De csak régiebb eredetű iratoknak az átdolgozása ez is, melyen csak lényegtelen változtatásokat tettek a XIII. század első felétől a XV.-nek közepéig azok az átírók, a kik ismételten újabb meg újabb keretekbe foglalták.

A legutolsó ez átdolgozások sorában *Antoninus* firenzei érsek (megh. 1459.) *Chronicon*jában (alias *Opus historiarum* v. *Summa historialis*) olvasható (Pars III. Tit. XXIII. cap. IV. cap. III. cap. X. cap. XIV.), s ebből a szövegből került a mi Domonkos-codexünk egyik, alább részletesebben kimutatott része. A másik, ezt a részt többszörösen megszakító fele pedig a *Gerardus de Fracheto* »Vitae Fratrum Ord. Praedicatorum«-ának, egy a XIII. század második felében keletkezett emlékiratnak a szemelvénye. Néhány fejezet, a melynek az eredetijét eddig még meglelnünk nem sikerült, alighanem ugyane mű valamely, még ismeretlen szerkezetén alapul, a miért nem hálátlan dolog e munka még számos lappangó kéziratának utána járni. Különösen az olyanoknak a felkutatása ígér e részben felvilágosítást, a melyek hazánkban készültek, minthogy Domonkos-codexünk néhány részlete hazai vonatkozásainál fogva ilyenek valamelyikére látszik inkább utalni.

Ezért vettem nagy örömmel kezembe a Nemz. Múzeum 45. számú középkori latin kéziratát, mely tartalmának hamis és félrevezető jelzése mellett is csakhamar a Gerardus de Fracheto könyvének vallotta magát tüzetesebb vizsgálat után.

A *Cod. Lat. medii aevi* 45. jelzetű, 77 negyedr.(23:3 $\frac{c}{m}$ \times 16:6 $\frac{c}{m}$) pergamen levelet számláló kézirat végig egyhasábos, a 70. levélíg álló, kevésbé szögletes, nagyobb betűs barátgót, a 70. levéltől végig pedig kisebb cursiv írású. Mind a két írás a XIV. század végére vall, de talán a cursiv írású rész a régiebb, holott első tekintetre épen ez látszik későbbi pótlásnak. Valószínű, hogy a két rész különböző, bár nem nagy közzel elválasztott időben s talán más-más helyen is készült. Együtt volt-e már az eleje a

végével, mikor a kassai Domonkos-rendűek házáé volt,¹ azt nem lehet megállapítani. Tény, hogy e rendházé volt valamikor, tehát ennyiben hazai kézirat, de hogy itt íródott-e, vagy másutt, azt bajos eldönteni. Jelenleg új kötésben van, mely az 1896. apr. 22-én kelt, *E(rdélyi) Pál* aláírású bejegyzés szerint Leszik Károly műve. Előbb a kézirat, mint ugyane bejegyzés mondja, »teljesen szabadon, minden tábla vagy borítékot nélkülözve állt, mióta Jankovich gyűjteményével a Múzeumba került«. Jankovichtól ered alighanem a codex félrevezető czíme is, minthogy az új kötés alkalmával betett szines előlap belső, fehérrel átvont oldalára közepén felragasztott, körülbelül 12 cm. széles régibb papír-szalagon ez olvasható: *Fr. Humberti Gesta Ordinis FF. Praedicatorum. Codex 1260 scriptus*. A következő fehér lapon Erdélyi Pál bejegyzése e pseudoepigraph címet ismétli, s ugyanezt erősíti meg a kötés hátán vörös, ill. kék czímkén olvasható: *Humberti Vita et Gesta Ord. Frat. Praedicatorum | S. XIII.* (alul a sötét meggyszín bőrre préselve *N. M.*).

A téves címezést a csakugyan Humbertustól, a prédikátorok rendjének ötödik generálisától eredő ajánló-levél okozhatta, melylyel codexünk kezdődik, holott más kéziratokban ezt még egy másik előszó (I. Reichert id. kiadását) előzi meg. Tartalma azonban már ennek az ajánló-levélnak is kétségtelenné teszi, hogy itt *Gerardus de Fracheto* († 1271-ben, 76 éves korában Limogesban) munkájával van dolgunk, melyről itt helyszűke miatt csak annyit, hogy szerzője a rendelkezésére bocsátott régibb feljegyzések alapján állította össze a XIII. század második felében (1260 táján). A munka öt részre oszlik; de a mi kéziratunk első, jóval nagyobb fele a többi (Reichertnél részletesen leírt) codextől helyenkint kissé eltérő sorrendben és némi kihagyásokkal csak a IV. rész 20. fejezetéig terjed (bezárólag), aztán pedig a más kéztől eredő pótlékban (fol. 70—77.) adja az V. rész első fejezetét.²

Azonban töredékes volta mellett is figyelmet érdemel, mert habár nem ered a XIII. századból, mint Jankovich bejegyzését követve a Nemz. Múz. kézirati katalogusa jelzi, mégis elég régi és elég jó szöveget nyújt arra, hogy a Reichert-féle kiadvány mellett ennek nagyszámú var. lectionit néhol megvilágítani segítse. Reichert ugyanis tudott a mi codexünkről, de azt nem használta fel. (L. Introd. XIX.)

Mi az alábbi szöveg-egybevetésnél a Gerardus-ból vett részek mellé mindig a Nemz. Múz. kéziratának szövegét iktattuk, de zárjelek közt mellékeljük a Reichert-féle kiadvány megfelelő helyeire

¹ Az 1. levél rectóján fölül ugyanis XV. századbeli írással ez olvasható: *Liber iste fratrum de Cassa ordinis predicatorum*.

² A 69. levél rectóján végződő rész után ez olvasható: *Explicit iste liber, scriptor sui crimine liber. | Qui scripsit scripla, manus eius sui benedicta*. Megjegyzendő, hogy ennek az egészben egy jellegű írású résznek is több kéz. lehetett a munkása.

való hivatkozást is. Az *Antoninus*-ból való részleteknél, melyekre nagyjában már a Domonkos-codex is utal itt-ott, a Nemzeti Múzeumban is meglévő 1484. évi Koberger-féle nagy ívrétű nürnbergi kiadást idézzük.

Kéthasábos összeállításunkból világosan kitetszik, melyek még a Domonkos-codex azon részletei, a miknek eddig még nem sikerült az eredetijét meglegnünk. Terjedelmük ugyan az itt először kimutatott forrásokéhoz képest csekély, de még mindig elég nevezetes arra, hogy a szorgos utánjárásra érdemesnek legyen mondható.

Ez utánjárás olykor azzal is jutalmazza, mint a jelen esetben, a reá fordított fáradságot, hogy egy-egy hazai kéziratunkat is kiemeli az ismeretlenség vagy a félreismerés homályából. Ugyanekkor pedig újabb adalékokkal gyarapítja nemcsak a hazai, hanem a nemzetközi tudománynak is azt az igyekezetét, mely napjainkban a középkor hagiographikus emlékei felé mindegyre fokozódó figyelemmel irányul.

KATONA LAJOS.

